

4. Norrlänningarna och flernivådemokratin

Katarina Eriksson, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

En demokrati i flera lager

Medborgarna i Sverige befinner sig i en komplex flernivådemokrati. De politiska beslut som berör dem i deras vardag fattas på flera olika nivåer; på kommunal, landstingskommunal och nationell nivå och inom ramen för den Europeiska unionens institutioner. I det här kapitlet kommer norrlänningarnas uppfattningar om demokratin på dessa olika nivåer att studeras. I vilken utsträckning är medborgarna i norra Sverige nöjda med demokratin och är de mer eller mindre nöjda än medborgare i andra delar av landet?

Valdeltagande betraktas ofta som en indikator på den representativa demokratis hälsotillstånd. Högt valdeltagande tolkas som att medborgarna är nöjda och att de betraktar systemet som legitimt. Men att väljarna stannar hemma på valdagen skulle också kunna tolkas som att "hälsan tiger still", det vill säga att medborgarna är nöjda med den rådande ordningen och ger den sitt tysta samtycke. Ett kompletterande sätt att få information om demokratis hälsotillstånd är att fråga medborgarna om hur de tycker att den fungerar, vilket är vad vi har gjort i den aktuella undersökningen.

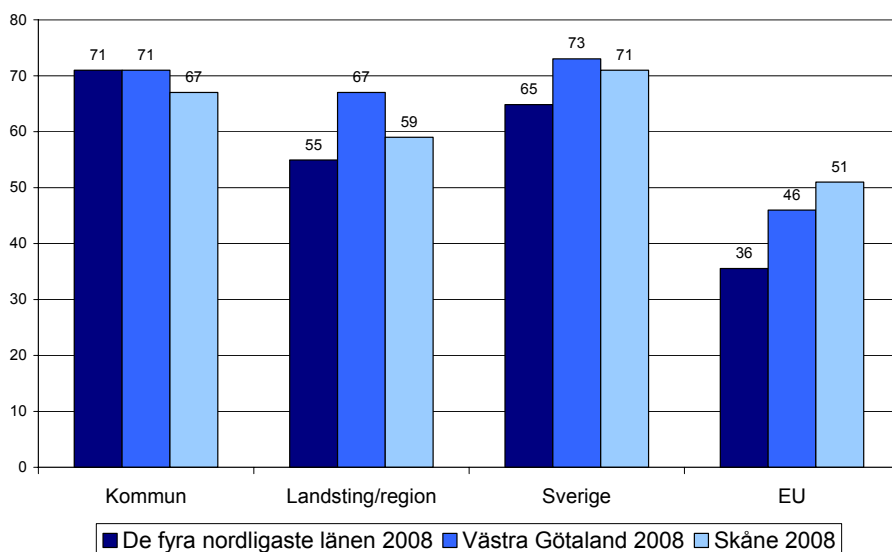
Kapitlet är indelat i tre delar. Den första är en beskrivning av hur norrlänningarnas attityder till demokrati varierar, dels i jämförelse med invånare i andra delar av landet och dels *inom* respektive *mellan* de fyra nordligaste länen. I den andra delen beskrivs hur attityderna till demokratin varierar mellan olika *befolkningsgrupper* såsom mellan män och kvinnor och mellan unga och gamla. Det tredje och sista avsnittet är en fördjupad beskrivning av olika *medborgarroller* bland medborgarna i norra Sverige, och hur dessa roller hänger samman med olika attityder till demokratis funktionssätt.

Norrlänningarna är nöjda med demokratin

Den allmänna slutsatsen av de analyser som redovisas i figur 4.1 är att medborgarna i norra Sverige tycker att demokratin fungerar bra på de flesta politiska nivåer. En klar majoritet av norrlänningarna är nöjda med såväl demokratin i den egna kommunen som i riket som helhet. Däremot är medborgarna betydligt mer missnöjda med demokratin i EU.

Även om medborgarna i de fyra nordligaste länen är förhållandevis nöjda så är de något mer kritiska till demokratin i Sverige än vad man är i Väst- och Syd-sverige. En möjlig förklaring till skillnaderna kan vara att norrlänningarna upplever ett geografiskt och kulturellt avstånd till centralmakten och att man uppfattar sig som missgynnade i jämförelse med andra delar av landet.

Figur 4.1 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget/regionen, i Sverige och i EU. Andelar (i procent) av medborgarna i de fyra nordligaste länen, i Västra Götaland och i Skåne.

Anmärkning: Frågan i medborgare i norr 2008 lyder: På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svartalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i figuren. *Datakällor:* Medborgare i norr 2008, SOM - Västra Götaland 2008 och SOM - Skåne 2008.

När det gäller hur man värderar demokratin i EU är skillnaderna mellan olika delar av landet mest framträdande, vilket avspeglar välkända, regionala skillnader i EU-opinionen. Bara en dryg tredjedel av norrlänningarna tycker att demokratin i EU fungerar bra medan siffran är betydligt högre i Väst- och Sydsverige.

I figur 4.1 redovisas även attityderna till demokratin på regional nivå, vilket i de fyra Norrlandsläna är landstinget medan det i Västra Götaland och Skåne är

regionen. Majoriteten av medborgarna i norra Sverige är visserligen nöjda med demokratin i sina landsting men det är ändå fler som är nöjda med den kommunala och nationella demokratin. I jämförelse med Västra Götaland, där två tredjedelar av invånarna tycker att demokratin i regionen fungerar bra är norrlänningarna mindre nöjda med demokratin i landstingen. Demokratin i Region Skåne får högre betyg än de norrländska landstingen men lägre värden än Västra Götaland. Detta är intressanta skillnader som väcker frågor om hur man vinner demokratisk acceptans för nya regioner mer generellt, men som inte har några enkla och självklara svar.

Demokrati från norr till söder och från kust till fjäll

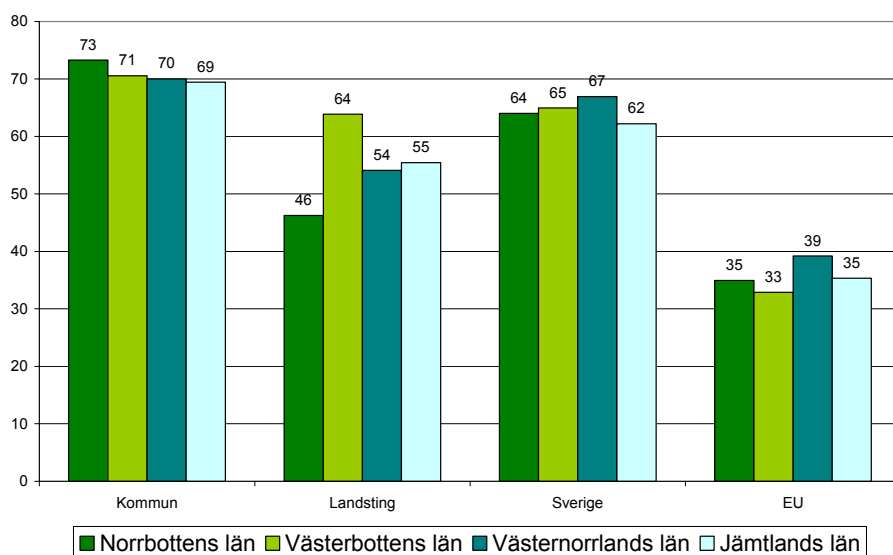
Värderar medborgare i norra Sverige demokratin på ungefär samma sätt eller skiljer sig uppfattningarna åt mellan olika län och inom länen? När det gäller demokratis funktionssätt på kommunal och landstingskommunal nivå, är det rimligt att förvänta att medborgarnas bedömningar varierar mellan olika delar av norra Sverige eftersom olika kommuner och landsting kan ha olika framgång med att nå stöd hos befolkningen. Däremot torde medborgarna i norr göra mer likartade bedömningar av demokratin på nationell och europeisk nivå eftersom det är fråga om samma politiska institutioner och eftersom norra Sverige, på grund av sitt geografiska läge, har liknande utgångspunkter i sitt förhållande till centralmakten.

Demokratin i landstingen – Västerbottningarna mest nöjda

Medborgarna i norra Sverige gör, som förväntat, likartade bedömningar av demokratin på nationell och europeisk nivå, oavsett vilket län man kommer ifrån (figur 4.2). Uppfattningarna om hur den kommunala demokratin fungerar varierar inte heller mellan länen, vilket är lite förvånande. Däremot finns det stora skillnader mellan länen med avseende på nöjdheten med demokratin i landstingen. Mest nöjda är invånarna i Västerbotten och minst nöjda är man i Norrbotten där mindre än hälften av de svarande tycker att demokratin fungerar bra.

Det finns intressanta skillnader mellan män och kvinnor *inom* samma län (redovisas ej i tabell/figur). Norrbottningarna är, som redovisats, mer kritiska till demokratin i landstinget än invånarna i de tre andra länen men kvinnorna i Norrbotten är mer nöjda än männen i samma län. Hälften av kvinnorna tycker att demokratin i landstinget fungerar bra medan siffran för männen är 43 procent. På motsvarande sätt är kvinnor i Västernorrland mer nöjda med hur landstinget styrs. I Norrbotten och Västernorrland är det alltså främst männen som är kritiska till demokratin i landstinget.

Figur 4.2 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av medborgarna i respektive län.

Anmärkning: Frågan i medborgare i norr 2008 lyder: På det hela taget, hur nöjd är DU med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svartalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i figuren.

Skillnaderna också stora inom länen

För att få en uppfattning om hur medborgarnas värdering av demokratin varierar inom länen redovisas siffror för varje landstingsvalkrets. Det hade varit önskvärt att kunna analysera nöjdhet med demokratin i varje kommun, men detta är inte möjligt eftersom antalet svarande per kommun, i de flesta fall, är för litet för att producera tillförlitliga siffror. Resultaten redovisas i tabell 4.1¹.

I Norrbottens län varierar medborgarnas värdering av demokratin kraftigt mellan olika valkretsar. I Boden-Jokkmokk är invånarna mest nöjda, oavsett politisk nivå. Hela 86 procent av medborgarna i den valkretsen är exempelvis nöjda med demokratin i den egna kommunen, vilket kan jämföras med 62 procent i Tornedalen (Östra valkretsen). I Tornedalen är man genomgående mer kritiska till demokratin funktionssätt. Undantaget är när frågan handlar om demokratin inom EU för då är invånarna i såväl Malmfälten som Pite älvdal mer missnöjda.

¹ Urvalet har dragits slumpmässigt över alla fyra länen, vilket innebär att populationen är alla invånare i dessa län. Respondenterna är alltså inte selekterade för att representera sina län eller valkretsar. Antalet observationer per valkrets är i flera fall också mycket litet. Sammantaget gör detta att siffrorna för valkretsar måste betraktas med stor försiktighet eftersom de inte är robusta.

Tabell 4.1 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andelar (i procent) av medborgarna i respektive landstingsvalkrets.

	Nöjdhet med demokratin i				n _{min}
	Kommun	Landsting	Sverige	EU	
<i>Genomsnitt över alla fyra länen</i>	71	55	65	36	
Malmfälten	67	43	61	30	119
Boden - Jokkmokk	86	54	73	41	81
Östra	62	41	57	35	115
Luleå	73	50	67	37	74
Pite älvdal	81	45	63	33	144
<i>Hela Norrbottens län</i>	73	46	64	35	533
Västerbotten norra	73	64	68	32	176
Västerbotten västra	61	50	56	34	107
Västerbotten södra	72	68	66	33	362
<i>Hela Västerbottens län</i>	71	64	65	33	645
Nolaskogs	68	57	61	38	138
Ådalen	71	52	68	39	148
Medelpad	71	54	69	40	316
<i>Hela Västernorrlands län</i>	70	54	67	39	602
Jämtands västra	60	54	64	39	83
Östersund	75	58	61	34	151
Jämtlands östra	69	54	63	35	114
<i>Hela Jämtlands län</i>	69	55	62	35	348

Anmärkning: För uppgifter om vilka kommuner som ingår i valkretsarna, se bilaga 1.

Som redovisats tidigare är norrbottningarna generellt sett mer kritiska till hur demokratin i landstinget fungerar. Särskilt negativa är man i Malmfälten, Pite älvdal och Tornedalen (Östra valkrets) där inte ens hälften är nöjda med hur landstinget styrs.

I Västerbottens län är inlandsborna (Västerbottens läns västra valkrets) generellt mer kritiska till demokratin funktionssätt än invånarna vid kusten. Skillnaden är tydligast ifråga om landstinget medan medborgarna i Västerbotten värderar demokratin i EU ungefär likartat oavsett var i länet de bor.

I Västernorrlands län är skillnaderna mellan olika valkretsar relativt små. När det gäller uppfattning om demokrati på nationell nivå är dock invånarna i Sundsvalls valkrets och Ådalen mer positiva än invånarna i Nolaskogs, det vill säga Örnsköldsvik.

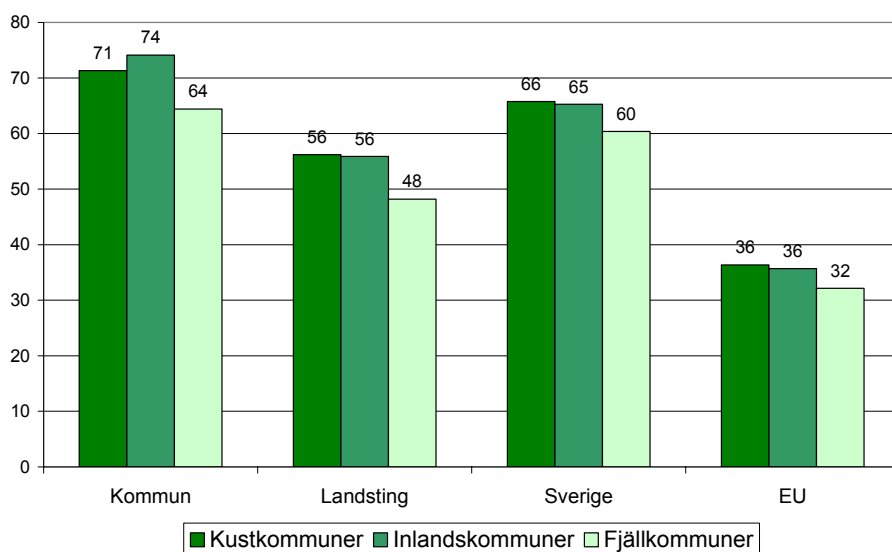
I Jämtlands län är det störst skillnader ifråga om attityder till demokratin i den egna kommunen. Tre av fyra invånare i Östersund är nöjda med demokratin i kommunen. Minst nöjda är de som bor i västra valkrets, som omfattar Krokom, Åre, Berg och Härjedalens kommuner.

Fjällborna är minst nöjda med hur demokratin fungerar

Det finns stora inomregionala skillnader i norra Sverige. Medan många av de små inlandskommunerna haft en långvarig och stadig befolkningsminskning så har framförallt universitetsstäderna vid kusten upplevt en motsvarande ökning. Ålderssammansättningen, sysselsättningsstrukturen och utbildningsnivån skiljer sig också kraftigt åt mellan kust och inland. De här skillnaderna är kanske mest accentuerade i Västerbottens län.

Frågan är om dessa skillnader i befolkningens utveckling och sammansättning också återspeglas i synen på demokratin? För att besvara den frågan har respondenterna delats in i tre grupper beroende på om de bor i fjäll-, inlands- eller kustkommuner.² Mönstret som framträder är tydligt, vilket framgår av figur 4.3. Fjällborna är mer kritiska till hur demokratin fungerar än kust- och inlandborna. Detta gäller oavsett vilken politisk nivå som frågan handlar om.

Figur 4.3 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av medborgarna i kust-, inlands- respektive fjällkommuner.

Anmärkning: Frågan lyder: På det hela taget, hur nöjd är DU med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svartalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i figuren.

I kust och inlandskommunerna är mer än 70 procent av de tillfrågade nöjda med demokratin i den egna kommunen medan motsvarande siffra för fjällborna är 64 procent. På samma sätt är det drygt hälften av medborgarna i kust- och inland-

² Se bilaga 1 för en förteckning av vilka kommuner som ingår i respektive kategori.

kommuner som är nöjda med demokratin i landstinget medan mindre än hälften av fjällborna är det.

Generellt sett tycker kvinnor och män i norra Sverige ungefär likadant i dessa frågor men det finns olikheter mellan könen beroende på var i länen man bor. Kvinnor i fjällkommuner är i allmänhet mer nöjda med demokratin i Sverige (64 procent) än vad män är (56 procent). Däremot är kvinnor i kustkommuner mer nöjda än männen med demokratin i landstinget och i EU.

Skillnader mellan olika befolkningsgrupper

I detta avsnitt redovisas skillnader i attityder till demokratins funktionssätt mellan olika befolkningsgrupper såsom män och kvinnor, unga och gamla samt låg- och högutbildade. Även skillnader mellan personer med olika partisympati diskuteras.

Männen och kvinnorna i de fyra nordligaste länen har ungefär samma uppfattning om demokratin på de olika politiska nivåerna. Kvinnor är något mer positiva än män, men skillnaderna är mycket små. Däremot gör, som tidigare redovisats, kvinnor och män i vissa fall olika bedömningar beroende på i vilket geografiskt område de är bosatta.

Det finns intressanta skillnader mellan olika åldersgrupper. De yngsta är mest nöjda med demokratin i landstinget och i EU. Demokratin i Sverige har sitt starkaste stöd bland dem som är i yngre medelålder (30-49 år) medan den kommunala demokratin får högst betyg av de som är äldre än 30 år.

Norrlänningarnas utbildningsbakgrund verkar allmänt sett inte spela så stor roll för hur de värderar demokratin på olika nivåer men högutbildade (motsvarande examen från universitet eller högskola) är påtagligt mer nöjda med demokratin på kommunal och nationell nivå än vad de lågutbildade är.

Vilket parti man sympatiserar med har stor betydelse för om man tycker att demokratin fungerar bra. Ett rimligt antagande är att medborgare är mer nöjda då det egna partiet sitter vid makten. Detta brukar i forskningslitteraturen kallas "hemmalagshypotesen" (Norén Bretzer 2005). Att det finns stöd för denna hypotes illustreras tydligt av att en klar majoritet, 82 procent, av dem som sympatiserar med moderaterna också tycker att demokratin i Sverige fungerar bra. Även de som sympatiserar med de övriga borgerliga partierna är påtagligt mer nöjda med demokratin på nationell nivå än vad de som identifierar sig med något av de tre oppositionspartierna är.

När det gäller den kommunala nivån är socialdemokrater och folkpartister mest positiva till hur demokratin fungerar och vänsterpartister minst positiva. Socialdemokraterna i materialet är också den grupp som är mest nöjda med styrena i landstingen medan mindre än hälften av dem som sympatiserar med moderaterna är det. I stort avspeglar detta socialdemokraternas starka ställning i landstingen och i de flesta kommuner i norra Sverige.

Tabell 4.2 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av olika befolkningsgrupper.

	Nöjdhet med demokratin i				<i>n_{min}</i>
	Kommun	Landsting	Sverige	EU	
Samtliga	71	55	65	36	
Kön					
Man	71	53	64	33	1078
Kvinna	71	57	65	37	1188
Ålder					
15-29	69	65	64	50	332
30-49	72	58	69	37	640
50-64	71	53	64	32	709
65-85	72	49	61	30	657
Utbildning					
Låg	68	52	57	34	586
Medellåg	72	57	63	37	761
Medelhög	71	54	68	37	433
Hög	74	55	76	34	652
Partisympati					
Vänsterpartiet	66	51	54	21	170
Socialdemokraterna	75	59	62	35	1023
Centerpartiet	71	53	74	34	171
Folkpartiet	75	51	76	49	106
Moderaterna	69	49	82	46	271
Kristdemokraterna	69	57	74	37	61
Miljöpartiet	71	53	64	22	117
Övriga	49	41	40	30	75

Anmärkning: Låg utbildning motsvarar svarsalternativen ej fullgjort grundskola/motsvarande obligatorisk skola, och grundskola/motsvarande obligatorisk skola. Medellåg motsvarar studier/examen vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande. Medelhög motsvarar eftergymnasial utbildning ej högskola, och studier vid högskola/universitet. Hög utbildning motsvarar examen från högskola/universitet/forskarutbildning.

Kopplingen mellan norrlänningarnas partitillhörighet och hur man värderar demokratin i EU är stora. Närmare hälften av dem som sympatiserar med folkpartiet och moderaterna tycker att demokratin i EU fungerar bra, medan detta bara gäller för var femte anhängare till Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Ett annat intressant resultat är att andelen nöjda generellt sett är lägre i den grupp som sympatiserar med något annat parti än de sju riksdagspartierna. En rimlig tolkning är att det bland norrlänningarna finns ett samband mellan sympatier med små, icke-etablerade partier och ett allmänt politiskt missnöje.

Medborgarroller i norr – kritiker, skeptiker och supporters

Hur samvarierar norrlänningarnas tilltro till sina möjligheter att påverka politiken och deras principiella syn på värdet av politiskt deltagande med hur man uppfattar att demokratin fungerar? Detta är huvudfrågeställningen för den tredje och avslutande delen av detta kapitel. Genom att kombinera en fråga från enkäten som fångar in medborgarnas upplevelse av möjligheterna att påverka politiken med en mer principiell fråga om hur pass viktigt de anser det vara att delta politiskt, erhålls fyra typer av medborgarroller³. Kombinationerna presenteras i figur 4.8.

Figur 4.8 Fyra typer av medborgarroller

	Oviktigt påverka politiskt beslutsfattande	Viktigt påverka politiskt beslutsfattande
Låg tilltro till påverkansmöjligheter	Kritiker	Skeptiker
Hög tilltro till påverkansmöjligheter	Passiva supporters	Aktiva supporters

Anmärkning: Frågorna som har använts som underlag för analysen har följande formulering. Tilltro till påverkansmöjligheter: Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i a) den kommun där Du bor, b) Ditt landsting, c) de fyra nordligaste länen, d) riksdag och regering, e) EU? Svartalternativen är: mycket goda möjligheter, ganska goda möjligheter, ganska dåliga möjligheter, mycket dåliga möjligheter och ingen uppfattning. I figuren redovisas andelen som svarat att de har mycket/ganska goda möjligheter. Värdet av politiskt deltagande: Hur viktigt är det för Dig att kunna påverka politiska beslut i a) den kommun där Du bor, b) i Ditt landsting, c) i de fyra nordligaste länen, d) i riksdag och regering, e) i EU? Svartalternativen är: mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt, inte alls viktigt och ingen uppfattning. Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i a) den kommun där Du bor, b) Ditt landsting, c) de fyra nordligaste länen, d) riksdag och regering, e) EU? Svartalternativen är: mycket goda möjligheter, ganska goda möjligheter, ganska dåliga möjligheter, mycket dåliga möjligheter och ingen uppfattning.

Kritikerna har i hög grad valt att ställa sig utanför politiken. De finner det oviktigt att delta politiskt och de har också låg tilltro till sina möjligheter att utöva inflytande. *Skeptikerna* tycker däremot att det är principiellt viktigt att delta i politiken men har, liksom kritikerna, låg tilltro till sina möjligheter att påverka dess utformning. *Passiva supporters* är inte intresserade av att delta även om de har hög tilltro till sina påverkansmöjligheter. *Aktiva supporters* tycker att det är viktigt att påverka politiken och tror också att de har goda möjligheter att utöva inflytande. Denna kategori ligger närmast det deltagardemokratiska idealet med aktiva medborgare.

Härnäst beskrivs hur dessa medborgarroller fördelar sig över befolkningen i de fyra nordligaste länen. Därefter undersöks vilken typ av medborgare som

³ Dessa medborgarroller blir av naturliga skäl en förenkling av verkligheten eftersom indelningen bara tillåter fyra kategorier men poängen är just att renodla och förenkla framställningen för att göra den överblickbar.

dominerar inom var och en av kategorierna. Slutligen analyseras och problematiseras i vilken utsträckning som olika medborgarkategorier är nöjda med demokratin.

I tabell 4.3 redovisas hur medborgarna fördelar sig över de olika kategorierna för olika politiska nivåer. Majoriteten av norrlänningarna är skeptiker, vilket innebär att de finner det principiellt viktigt att delta politiskt men anser sig ha dåliga möjligheter att faktiskt utöva inflytande i politiken. Den näst största gruppen, beträffande landstings-, riks-, och europapolitiken är kritikerna, det vill säga de som tycker att det är oviktigt att påverka och som inte heller tror sig ha goda möjligheter att utöva inflytande. När det gäller europapolitiken är andelen kritiker nästan lika stor som andelen skeptiker. Närmare hälften av medborgarna i de fyra nordligaste länen upplever alltså att europapolitiken inte bara är svår att påverka, utan också att den är ointressant och inte särskilt viktig att delta i.

Tabell 4.3 Andel av befolkningen i de fyra nordligaste länen som tillhör olika grupper av medborgarroller. Totalprocent.

	Kommun		Landsting		Sverige		EU	
	Oviktigt påv.	Viktigt påv.	Oviktigt påv.	Viktigt påv.	Oviktigt påv.	Viktigt påv.	Oviktigt påv.	Viktigt påv.
Dåliga möjligheter	20	53	30	57	30	57	45	50
Goda möjligheter	3	24	2	11	1	12	1	5
<i>Antal, n</i>	1 850		1 759		1 748		1 656	

När det gäller förhållandet till kommunen ser dock mönstret annorlunda ut. Den näst största kategorin efter skeptikerna är gruppen aktiva supporters, som ser positivt på såväl deltagande som påverkansmöjligheter. Omkring var fjärde norrlänning tycker att det är viktigt att påverka kommunpolitiken och de tror också att de har goda chanser att göra detta. Bara var tionde har en sådan inställning i fråga om landstings- och rikspolitiken och endast var tjugonde beträffande europapolitiken.

En annan slutsats som kan dras av tabell 4.3, är att gruppen passiva supporters är mycket liten och endast omfattar några få procent. Det finns alltså ett logiskt, positivt samband mellan synen på deltagande och påverkansmöjligheter.

Medborgarrollernas sammansättning

För att få en bättre bild av vilka dessa kritiker, skeptiker, passiva supporters och aktiva supporters är, ska de olika medborgargrupperna beskrivas utifrån ett antal bakgrundsfaktorer, kön, ålder, utbildning, partisympati och geografisk hemvist (se tabell 4.4). Finns det några skillnader mellan olika befolkningsgrupper i fråga om vilka medborgarroller de hör hemma i?

Tabell 4.4 Beskrivning av medborgarroller med avseende på kön, ålder, utbildning, partisympati och bostadsregion. Radprocent.

	Kommun				Landsting				Sverige				EU				<i>n_{min}</i>
	Kr.	Sk.	PS.	AS.	Kr.	Sk.	PS.	AS.	Kr.	Sk.	PS.	AS.	Kr.	Sk.	PS.	AS.	
Kön																	
Man	23	51	4	22	35	53	3	10	31	54	1	13	47	47	1	4	837
Kvinna	17	55	2	25	25	61	2	12	28	59	1	12	42	52	0	5	819
Ålder																	
15-29	19	52	5	24	33	50	4	13	26	55	1	17	41	52	1	6	203
30-49	17	53	3	27	31	56	2	11	27	59	1	13	41	53	1	5	516
50-64	19	53	3	24	27	59	3	11	27	59	1	12	42	52	0	5	562
65-85	26	54	2	19	32	58	1	9	38	52	1	9	56	40	1	3	375
Utbildning																	
Låg	31	52	3	15	36	54	2	8	43	49	1	7	57	39	1	4	359
Medellåg	21	56	3	19	30	58	3	9	30	58	1	10	44	51	1	4	565
Medelhög	15	53	3	29	27	58	3	12	23	59	1	16	40	53	1	6	342
Hög	12	49	3	36	25	59	2	15	20	62	1	17	37	56	1	7	374
Partisympati																	
S, V, Mp	20	53	3	24	28	58	3	12	29	58	1	12	44	51	1	5	1168
C, Fp, M, Kd	21	52	4	23	34	55	2	9	32	53	1	14	47	48	0	5	488
Geografi																	
Kust	19	55	3	23	29	58	3	11	29	57	1	13	43	50	1	6	1004
Inland	23	50	3	24	31	55	2	12	31	58	0	10	47	49	0	4	417
Fjäll	19	52	3	26	32	56	2	9	31	55	2	12	46	50	0	4	235

Anmärkning: Kr.=kritiker, Sk.=skeptiker, PS=passiva supportere, AS.=aktiva supportere. Notera att antalet passiva supportere genomgående är mycket litet och att dessa siffror därför inte är robusta. De redovisas för att varje rad ska summera till 100, vilket underlättar läsningen av tabellen.

Genomgående gäller att en högre andel av männen är kritiker medan en högre andel av kvinnorna är skeptiker. Lite tillspetsat kan man säga att män är mer apatiska i sitt förhållningssätt till politiken. Kvinnorna delar männens låga tilltro till påverkansmöjligheterna men de tycker ändå att det är viktigt att delta politiskt. Allra störst är skillnaderna mellan könen ifråga om hur man bedömer möjligheterna och betydelsen av att påverka landstingen. Här tillhör var tredje man gruppen kritiker medan detta bara gäller för var fjärde kvinna. I stället är en signifikant högre andel kvinnor skeptiker. Några nämnvärda skillnader mellan könen när det gäller andelen som tillhör kategorin supportere finns inte.

Skillnader mellan åldersgrupperna är inte lika systematiska. Det visar sig emellertid att den äldsta åldersgruppen tänker lite annorlunda än de yngre. Bland de äldsta finns nämligen en högre andel kritiker än i de andra åldersgrupperna, det vill säga att de har låg tilltro till sina påverkansmöjligheter och inte heller tycker att det är nödvändigt att påverka politiken. Andelen aktiva supportere är också lägre i den äldsta åldersgruppen än i de andra åldersgrupperna.

Dessa skillnader mellan den äldsta och de yngre ålderskategorierna är dock ej lika framträdande när det gäller bedömningarna av landstingen.

När det gäller utbildningsnivån är mönstret precis det förväntade. Andelen kritiker är högst bland de lågutbildade och lägst bland de högutbildade. I stället är en högre andel av de högutbildade aktiva supporters. En högre andel av de högutbildade är skeptiker i jämförelse med de andra utbildningsgrupperna. Detta kan förefalla kontraintuitivt. Skeptiker värderar dock politiskt deltagande som någonting meningsfullt och viktigt, vilket högutbildade i allmänhet brukar göra. Ett undantag är i förhållande till den kommunala nivån, då andelen skeptiker är lägst bland de högutbildade men det beror på att de högutbildade har en avsevärt högre tilltro till sina påverkansmöjligheter på den kommunala nivån än de som har lägre utbildning.

I tabell 4.4 beskrivs även de olika medborgargrupperna med avseende på partisympati och geografi, men här finns inte några nämnvärda, signifikanta skillnader. Andelarna kritiker, skeptiker och passiva respektive aktiva supporters är ungefär lika stora bland såväl socialistiska och borgerliga sympatisörer som bland kust-, inlands- och fjällbor.

Medborgarrollernas värdering av demokratin

De som klassificerats som kritiker och passiva supporters tycker att politiskt deltagande är oviktigt. Detta skulle kunna vara uttryck för att de vänder systemet ryggen och kan därmed förstås som apati. Men det skulle också kunna tolkas i mer positiva termer, som att man anser att andra är bättre på att fatta politiska beslut och att man litar på att de sköter sina uppgifter. Ur ett sådant perspektiv blir det egna deltagandet överflödigt. På motsvarande sätt kan kritikernas och skeptikernas uppfattning att man har dåliga möjligheter att påverka politiken ha olika orsaker. Det skulle kunna vara uttryck för en negativ värdering av politiken och politikernas förmåga att lyssna på sina medborgare, men det skulle också kunna avspeglade en realistisk bedömning av de inflytandemöjligheter man faktiskt har. Därmed skulle man utvärdera sin egen förmåga att utöva inflytande snarare än systemets responsivitet.

Att medborgare faller inom kategorierna kritiker och skeptiker behöver således inte utgöra något problem för demokratin så länge dessa tycker att demokratin i huvudsak fungerar bra. Om däremot kritiken och skepticismen sammanfaller med ett missnöje med demokratin finns det grupper av medborgare som är förhållandevis systemfrånvända, vilket indirekt kan innebära ett hot mot demokratin.

Ett sätt att pröva detta är att undersöka hur de olika medborgargrupperna värderar demokratins funktionssätt. Vi borde kunna förvänta oss att kritikerna borde vara minst nöjda, eftersom de hyser både ett ointresse för politiskt deltagande och har låg tilltro till sina påverkansmöjligheter. På motsvarande sätt borde aktiva supporters vara mest nöjda med demokratin. Resultaten av analysen i tabell 4.5 motsvarar inte helt förväntningarna. Visserligen är de som är aktiva supporters, tillsammans med passiva supporters, mest nöjda med demokratin men lägst andel nöjda återfinns hos skeptikerna och inte bland kritikerna.

Det är skeptikerna, det vill säga de som tycker det är viktigt att delta men som inte tror sig få gehör för sina åsikter, som är minst nöjda. Dessa har kanske störst anledning att vara besvikna. Bedömningen av möjligheterna att påverka förefaller således vara mer betydelsefull än synen på politiskt deltagande för i vad mån man är nöjd med demokratin.

Med några undantag är majoriteten av medborgarna i alla fyra grupper nöjda med demokratin, och det gäller även i de två grupper som har ett mer kritiskt förhållningssätt till politiken. Skeptikerna, som är den största gruppen, är nöjda med den kommunala och den nationella demokratin. Däremot är mer än hälften av dem missnöjda med demokratin i landstinget och bara omkring var tredje är nöjd hur demokratin fungerar i EU.

Tabell 4.5 Medborgarroller och andelen nöjda med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Radprocent.

	Kommun	Landsting	Sverige	EU	n_{min}	n_{max}
Kritiker	73	55	64	30	372	727
Skeptiker	62	47	61	32	816	991
Passiva supportere	84	79	95	64	11	57
Aktiva supportere	90	80	87	72	79	436

Anmärkning: Notera att antalet passiva supportere är mycket litet vilket gör att dessa siffror inte är robusta.

Norrlänningarnas kraftiga missnöje med demokratin i EU syns tydligt även i dessa analyser. En majoritet i grupperna passiva och aktiva supportere är nöjda med demokratin i EU men siffrorna är betydligt lägre än för de kommunala, landstingskommunala och nationella nivåerna. Bland kritikerna och skeptikerna är det bara omkring var tredje som är nöjd med hur demokratin fungerar på europeisk nivå.

Sammanfattning och slutsatser

Majoriteten av medborgarna i norra Sverige är genomgående nöjda med hur demokratin fungerar i kommunen, landstinget och i Sverige, men däremot inte i EU. Även om nöjdheten dominerar, är norrlänningarna mer kritiska till demokratin på nationell och europeisk nivå än sina motsvarigheter i Väst- och Sydsvrige. I norra Sverige bedömer man också att man har sämre möjligheter att påverka rikspolitiken än vad invånarna i Västra Götaland gör.

Medborgarna i norra Sverige gör likartade bedömningar av demokratin

Resultaten visade att medborgarna i norra Sverige, oavsett hemlän, gör förhållandevis likartade bedömningar av demokratin på kommunal, nationell och europeisk nivå. Omdömena om hur demokratin i landstingen fungerar varierar dock kraftigt. Det är vanskligt att försöka sig på tolkningar och de blir mest i

form av gissningar. De politiska konflikter som berört landstinget i Norrbotten och som uppmärksammats flitigt av lokala medier kan vara en möjlig förklaring till norrbottningarnas relativt låga betyg på demokratin i det egna landstinget. En annan kan vara de tidigare segdragna striderna kring BB i Norrbotten. Västerbottningarnas positiva syn på demokratin i landstinget är intressant. I kapitel 9 av Sofia Reinholdt framgår att västerbottningarna också är mer nöjda med akutsjukvården än invånarna i de andra tre länen. En viktig omständighet är att Västerbottens läns landsting inte har tvingats till några sjukhusnedläggningar. Det har förekommit att BB-avdelningar lagts ned men detta ligger långt tillbaka i tiden. I Norrbotten och Västernorrland har däremot diskussionen om sjukhusnedläggningar varit betydligt mer levande. I Jämtlands län finns bara ett läns-sjukhus varför denna fråga inte varit aktuell.

Då man bryter ned materialet på andra geografiska indelningar blir resultatet mer varierat. Tornedalingarna i Norrbotten och inlandsborna i Västerbotten visade sig vara mer kritiska till hur demokratin fungerar än andra norrbottningar respektive västerbottningar. Fjällborna framstod också som betydligt mer kritiska än vad invånarna vid kusten och i inlandet är.

Landstinget "ä annars"

I det svenska politiska systemet är kommuner och landsting formellt likställda men uppenbarligen är de inte det i medborgarnas ögon. En genomgående slutsats är att medborgarna är mer kritiska till demokratins funktionssätt i landstingen än i kommunerna. Medborgarna tycker heller inte att man berörs lika mycket av landstingspolitiken som av den kommunala och nationella politiken. Två av tre medborgare i norr tycker att de berörs av politiska beslut i kommunen medan "bara" 58 procent anser att de berörs av landstingsfrågor. Andelen som tycker att det är viktigt att påverka kommunpolitiken är också större och det är fler som tycker att de har goda möjligheter att påverka i kommunala frågor än som tycker detta i landstingsfrågor. Omkring en tiondel av norrlänningarna anser att de har goda möjligheter att påverka det egna landstinget och den nationella nivån medan dubbelt så många anser sig kunna påverka den kommunala nivån.

Utifrån de här analyserna går det tyvärr inte att dra några slutsatser om varför landstingen "ä annars" i medborgarnas ögon, utan här kan vi bara konstatera att så är fallet.

Olika befolkningsgrupper har olika attityder till demokratins funktionssätt

Skillnaderna mellan mäns och kvinnors uppfattning om demokrati är mycket små. Däremot finns det en tendens att yngre åldersgrupper är mer positiva till hur demokratin fungerar än vad de äldre är. Högutbildade norrlänningar tenderar också att vara mer nöjda med demokratin än lågutbildade, åtminstone på kommunal och nationell nivå. Framförallt visade sig dock partitillhörighet ha betydelse för hur medborgarna i de fyra nordligaste länen värderar demokratin. Moderater och borgerliga sympatisörer är mer nöjda med demokratin på

nationell nivå än de som sympatiserar med oppositionen medan socialdemokrater och folkpartister är mest nöjda med demokratin på kommunal nivå.

Norra Sverige består mestadels av skeptiker som är nöjda med demokratin

Flertalet av medborgarna i de fyra nordligaste länen tillhör den grupp som vi betecknat skeptiker, det vill säga de som tycker att det är viktigt att påverka politikens utformning, men som inte tror att de har särskilt goda möjligheter att göra detta. Det är naturligtvis ett problem att en stor grupp medborgare inte tror att de kan utöva politiskt inflytande men det positiva är att de är politiskt orienterade i så mån att de tycker att politiskt deltagande är någonting viktigt och meningsfullt i demokratin.

Den näst största gruppen bland norrlänningarna är kritikerna, vilket är de som är mest apatiska i sitt förhållningssätt till politiken. Resultaten visar emellertid att majoriteten bland såväl skeptikerna som kritikerna ändå är tämligen nöjda med hur demokratin fungerar, åtminstone på kommunal och nationell nivå. Däremot är andelarna missnöjda kritiker och skeptiker ungefär lika stora, eller större, än de som är nöjda med demokratin på den landstingskommunala och europeiska nivån. Detta ligger i linje med att norrlänningarna generellt är mer kritiska till såväl landstingen som EU och mer positiva till de kommunala och nationella nivåerna.

Att medborgare är kritiska och ifrågasättande innebär inte nödvändigtvis ett hot mot demokratin utan kan snarare vara en tillgång. Däremot uppstår en fara om kritiken och ifrågasättandet övergår i apati och människor vänder det politiska systemet ryggen. Sammantaget får nog sägas att demokratins hälsotillstånd är förhållandevis gott i den här landsändan. Antalet norrlänningar som tänker att ”de löns int” får dock inte bli för många. För att motverka att detta sker har samhället en uppgift att skapa förutsättningar som uppmuntrar medborgare till engagemang och deltagande i samhällslivet.

Demokrati och regionalisering

Ansvarskommittén skisserade i sitt slutbetänkande ett förslag med sex till nio regioner, som därmed skulle bli avsevärt större än dagens landsting. Kritikerna i regionbildningsfrågan menar att större regioner utgör ett hot mot demokratin eftersom man riskerar att förlora närheten mellan väljare och valda. Grundantagandet är att den enskilde medborgaren får sämre insyn, svårare att delta och mindre möjligheter att utöva påverkan på den politiska processen ju större regionerna är. Analyserna i detta kapitel ger delvis kritikerna rätt eftersom norrlänningarna uppenbarligen är mest nöjda med den lokala demokratin i den egna kommunen, vilket visar att närheten till politiken och politikerna sannolikt är av betydelse i sammanhanget. Men ett motargument är att en lika klar majoritet av medborgarna i norra Sverige är nöjda med demokratin på nationell nivå trots att avståndet mellan väljare och valda där är mycket stort. Varken geografisk eller befolkningsmässig storlek behöver således vara ett argument mot att bilda större

regioner än dagens landsting, men kräver att man utformar de politiska institutionerna på ett sådant sätt att de accepteras av medborgarna och åtnjuter deras förtroende.

I anslutning till regionbildningsfrågan är det omöjligt att undgå att notera att landstingen, som delvis utgör dagens regionala struktur, "ä annars". Även om majoriteten av medborgarna anser att demokratin i landstinget fungerar bra så är det bara en knapp majoritet. Detta måste ses mot bakgrund av att den regionala nivån, av tradition, har en svag ställning i det svenska politiska systemet (se inledningskapitlet). Resultaten i det här kapitlet visar att detta delvis också återspeglas i medborgarnas attityder eftersom man är mer kritisk till landstinget än till kommunerna och till den nationella nivån. Landstingen i de fyra nordligaste länen åtnjuter inte lika hög grad av legitimitet hos sina medborgare som kommunerna och de nationella politiska institutionerna och detta är någonting som är värt att ta i beaktande i regionbildningsdebatten.

Det är av yttersta vikt att demokratifrågan beaktas i regionbildningsprocessen och att man från politiskt håll vinnlägger sig om att förankra och diskutera regionfrågan i partierna och bland medborgarna i norra Sverige. Detta försvåras av att regionfrågan är komplex samt av att det finns en utbredd skepsis mot geografiska indelningsändringar (se kapitel 3 av Anders Lidström). Oavsett de framtida regionernas geografiska och befolkningsmässiga storlek och oavsett vilka uppgifter de kommer att hantera, är det dock helt avgörande att de utformas så att de långsiktigt vinner medborgarnas acceptans och förtroende.

Referenser

Norén Bretzer, Ylva, 2005. *Att förklara politiskt förtroende. Betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Johansson, Sanna & Nilsson, Lennart, 2008. *Samhälle Opinion Massmedia - Skåne 2008*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Johansson, Sanna & Nilsson, Lennart, 2008. *Samhälle Opinion Massmedia - Västra Götaland 2008*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.